

Ramus virens olivarum – kukkiva ja katoava keskiaika

Pääkirjoitus

Lauri Ockenström

Hyvä lukija,

Muistini mukaan keskiaikabuumista alettiin puhua jo 90-luvulla. Tällä tarkoitettiin sekä tutkimuksen elpymistä, harrastetoiminnan vilkastumista että suuren yleisön mielenkiinnon heräämistä keskiaika- ja fantasiafiktion. Moni ilmiö vaikuttaakin tulleen jäädäkseen, kuten kesäiset keskiaikafestivaalit. Myöskään tutkimuksessa ei voi enää puhua vain buumista, sillä laajentuneesta volyyymista on tullut uusi normaali. Samalla tutkimus on demokratisoitunut ja näkökulmat monipuolistuneet. Fokukseen on nostettu aiheita, joita ei aiemmin pidetty akateemisen tutkimuksen arvoisina, tai joita perinteinen lähestymistapa ei tullut huomioineeksi. Taidehistoriassa tämä näkyy aiemmin väheksytyjen kuvasto-

jen huomiointina, kuten tästäkin numerosta ilmenee.

Tämä numero sai alkunsa Jyväskylässä 2019 pidetyn Dies Mediaevalis -konferenssin julkaisuna. Dies on yksi osoitus tutkimusalan yleisestä vireydestä ja elinvoimasta suomalaisessa tutkimuskentässä. Kuten vihkiytyneet tietävät, kyseessä on keskiajan tutkimuksen seurauksen Glossan järjestämä biennaali, joka kiertää suomalaisissa yliopistoissa Tahiti-konferenssin tapaan. Esitelmien aihekirjo on ollut hyvin moni-ilmeinen. Vireydessään tutkimusala on hieman kuin 1500-luvulla laaditun *Piae cantiones* kokoelman *ramus virens olivarum*, viheriöivä oliivinoksa, joka on antanut nimensä myös Jyväskylässä toimivalle keskiajantutkimuksen *Ramus virens* -tutkijaverkostolle.

Vihannoivanakin keskiajan tutkimus on Suomessa suhteellisen pieni ala. Samaa voi sanoa taiteen tutkimuksesta. Erityisen

piskuinen on niiden intersektio, Suomen keskiajan taiteen tutkimus. Dies-konferenssin yli 30 esitelmästä neljä eli noin kymmenesosa liittyi taiteeseen. Kansainvälisissä tapahtumissa suhde on suunnilleen sama. Pienuudestaan huolimatta ala on aktiivinen ja raikkaasti hengittävä, mistä tähän numeroon kirjoittaneet nuoret väitöstutkijat ovat osoitus.

Numeron artikkelit ilmentävät varsin hyvin keskiajan taiteen tutkimuksen nykydynamiikkaa ja sen vahvuuksia. Monista ”keskiaikaisuuteen” vanhastaan liittyvistä nuhjuisista miellelyhtymistä huolimatta kyseessä on metodologisesti ja teoreettisesti edistyksellinen alue, joka hyödyntää laajasti apu- ja menetelmien mahdollisuuksia. Samalla perinteisen ikonografian vahvuudet on säilytetty ja niitä hyödynnetään symbioottisesti muiden lähestymistapojen ja menetelmien kanssa. Esimerkiksi nykyään yhä paremmin saatavil-

la olevat luonnontieteelliset ajoitus- ja analyysimenetelmät muodostavat hedelmällisiä kombinaatioita humanististen tieteiden kanssa. Katri Vuola ja Visa Immonen ovat artikkelissaan hyödyntäneet radiohiiliajoitusta sakraaliesineistön tutkimuksessa tarkentaen sen avulla kuvaa Itämeren alueen materiaalisuon kulttuurin kronologiasta. Kulttuuriobjekteja on viime vuosikymmeninä lähestytty myös uusista teoreettisista näkökumista esimerkiksi aineellisuuden kokemuksta painottaen. Tätä lähestymistapaa edustaa Elina Räsänen Kalannin alttarikaappia käsittelevä tutkimus.

Näkökulmien uudistumisen ja moninaistumisen, metodien kehittymisen ja uusien ajoitusten vanavedessä kokonaisnäkemys keskiajan taiteen historiasta on väijäämättä muutoksessa. Ripeästi etenevä kansainvälinen tutkimus luo jatkuvasti uudistuvaa ja täsmentyvää tulkintamatriisia, joka pakottaa katsomaan myös kotimaista taidehistoriaa uusista vinkkeleistä. Arkkitehtuurin puolella Markus Hiekkänen on jo uudistanut radikaalisti käsityksiä keskiaikaisten kivikirkkojen rakennushistoriasta ja ajoituksista. Samankaltainen tutkimusparadigman päivitys on meneillään kirkkoveistosten ja sakraaliesi-

neistön suhteen – Vuolan ja Immosen sekä Räsänen tutkimukset ovat tästä hyviä esimerkkejä.

Maalausten suhteen sama työ on enimmäkseen vielä edessä. Sekä keskiajan että uuden ajan alun kirkkomaalauksissa on vielä suunnattomasti tutkimatonta aineistoa. Kun vallitsevaa käsitystä keskiaikaisista kirkkomaalauksista kirjoitettiin 1900-luvun alkupuoliskolla, ei esimerkiksi groteskeja hybridihahmoja pidetty kiinnostavana tai edes soveliaana tutkimusaiheena. Vilma Mätön ja Janika Ahon artikkelit nostavatkin esiin teemoja, joita aiemmin tutkittu vähän tai ei lainkaan. Nykytutkimus on myös onneksi luopunut 1900-luvun alkupuolen pakkomielteestä korostaa keskiajan taiteessa kotimaisia mestareita ja kansallisia piirteitä. Keskiajan kulttuuri oli luonteeltaan hyvin kansainvälistä, ja jatkossakin on hyödyllistä tarkastella Suomen keskiaikaa kokonaisvaltaisesti osana Itämeren alueen kulttuuria ja eurooppalaista henkistä perintöä.

Tutkimuksen kukoistaminen sekä keskiaikafiktio ja -messujen menestys ovat toisaalta peittäneet kehityksen nurjia puolia. Niin kutsutun suuren yleisön parissa katolisesta menneisyydestämme tiedetään murheelli-

sen vähän. Yhtenä syynä on historianopetuksen yksipuolistuminen ja vähentyminen peruskouluissa ja lukioissa. Tästä on kärsinyt etenkin Ruotsin vallan aika Suomen historiassa. Seurauksena uudet sukupolvet tietävät yhä vähemmän niistä ratkaisevista vuosisadoista, joihin kristinusko ja kirjassivisyys saapuivat Suomeen ja jolloin syntyivät ne suhdeverkostot, joiden varassa Suomi ja sen kulttuuri rakentuivat.

Historiattomuudella on monia seurauksia. Se esimerkiksi antaa toimitilaa populistiselle identiteettipolitiikalle. Lisäksi se kaventaa kuvaa Suomessa tehdyn taiteen pitkästä ja monimuotoisesta historiasta, varsinkin kun taiteen epookeista medianäkyvyyttä saavat lähinnä kultakuusi, modernismi ja nykytaide. Tutkijayhteisöltä ja tietokirjoittajilta voisikin toivoa nykyistä enemmän päivitettyyn tutkimustietoon pohjautuvia, tuoreita ja yleisöön oppoavia popularisointeja, joissa keskiajan ja 1500–1700-lukujen kotimainen taide tuotaisiin elävästi ja innostavasti näkyväksi. Tämä voisi myös lisätä yleistä kiinnostusta kulttuurihistoriaa kohtaan ja muistuttaa siitä, että Suomen historia käsittää muutakin kuin toisen maailmansodan. Samansuuntaisen toiveen voisi esittää museokentällekin,

missä kotimaisen keskiajan soisi näkyvän hieman enemmän näyttelytoiminnassa. Tunnettu tosiasia on, että museoiden ja seurakuntien ullaakoilla pölyttyy vähintään yhden museollisen verran kiinnostavaa keskiaikaista aineistoa.

Palataan tähän numeroon. Sen artikkeleista kolme (Aho, Mättö, Ockenström) pohjautuu Jyväskylän Dies mediaevalesissa pidettyihin esitelmiin. Toimitusprosessin kuluessa Tahitille tarjottiin kahta kiinnostavaa keskiajan tutkimukseen liittyvää artikkelia, jotka päätettiin liittää samaan kokonaisuuteen. Näin numero laajeni luontevasti konferenssijulkaisusta yleiseksi keskiajan taidetta käsitteleväksi teemanumeroksi.

Teemanumeroiden merkitys Tahitin julkaisupolitiikassa on noussut viime vuosina, ja näillä näkymin suuntaus tulee jatkumaan. Teemanumeroilla on monia hyötyjä. Kootessaan yhteen useita samaa aihepiiriä käsitteleviä tutkimuksia ne avaavat näkymän alan kotimaisen tutkimustilanteeseen ja luovat relevantin julkaisukontekstin aiheille, jotka uhkaisivat norminumeroissa hukkuu massaan tai marginalisoitua kuriositeeteiksi. Teemanumerot ovat tärkeitä myös pienille tutkimusaloille, joille ne tarjoavat koosteista

näkyvyyttä ja muistuttavat tehokkaasti niiden olemassaolosta.

Tämän numeron ensimmäisessä tieteellisessä artikkelissa Elina Räsänen vetää yhteen Kalannin alttarikaapin tutkimushistoriaa ja pohdiskelee kohteen ajoitukseen, attribuutioon ja materiaalisuuteen liittyviä kysymyksiä. Katri Vuola ja Visa Immonen esittelevät Rasion krusifiksille ja Jurmon kappelin reliikvaariolle tehdyn radiohiiliajoituksen varsin mielenkiintoisia tuloksia. Janika Aho tarkastelee Inkoon keskiaikaisen kirkon *memento mori*-tematiikkaan kytkeytyviä aiemmin tutkimattomia maalauksia. Kaksi viimeistä artikkelia liittyvät hybrideihin eli risteymähahmoihin. Allekirjoittanut kartoittaa hybridikuvatyyppien esiintyvyyttä keskiaikaisen kuvamagian manuaaleissa, Vilma Mättö puolestaan tulkitsee Laitilan kirkon hybridi-aiheita kokonaiskuvaohjelman ja teologisen ajattelun konteksteissa. Lisäksi numero sisältää viisi lektiota, viisi väitöskirja-arviota ja yhden kirja-arvostelun. Viihtyisiä lukuhetkiä ja antoisaa joulun odotusta!

